

УДК 332.14

С.В. ПОЛЯКОВА

канд. екон. наук, пров. наук. співроб.
Інститут демографії та соціальних досліджень
ім. М.В. Птухи НАН України
E-mail: polyakova_@ukr.net

Т.В. НОВОСІЛЬСЬКА

головний економіст
Інститут демографії та соціальних досліджень
ім. М.В. Птухи НАН України
E-mail: tyskanovo@gmail.com

БІДНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЗА СПОЖИВАННЯМ: НОВІ ВИМІРИ

В статті представлено нові методичні підходи до дослідження бідності населення за споживанням. До категорії нужденних запропоновано відносити населення, яке одночасно є бідним за відносним критерієм та структурним (комбінований критерій 1), за відносним та добовою калорійністю раціону менше 2100 ккал (комбінований критерій 2). Доведено, що застосування у якості критеріїв лише частки витрат на харчування або енергетичної цінності раціону має певні застереження та не відображає реальної картини бідності населення за споживанням. Відповідність одному, окремо взятому критерію не завжди означає бідність, а може бути результатом споживчого вибору. Натомість застосування комбінованих критеріїв дасть змогу виокремлювати населення, яке не з власної волі, а через нестачу коштів не в змозі забезпечити споживання на характерному для українського суспільства рівні.

Ключові слова: бідність, критерії бідності, споживання, суспільство споживання, модель споживчої поведінки, бідність за споживанням.

С.В. Полякова

канд. екон. наук, вед. научн. сотр.
Институт демографии и социальных исследований
им. М.В. Птухи НАН Украины
E-mail: polyakova_@ukr.net

Т.В. Новосильская

главный экономист
Институт демографии и социальных исследований
им. М.В. Птухи НАН Украины
E-mail: tyskanovo@gmail.com

БЕДНОСТЬ НАСЕЛЕНИЯ ПО ПОТРЕБЛЕНИЮ: НОВЫЕ ИЗМЕРЕНИЯ

В статье представлены новые методические подходы к изучению бедности населения по потреблению. К категории нуждающихся предложено относить население, которое одновременно является бедным

© ПОЛЯКОВА С.В., НОВОСІЛЬСЬКА Т.В., 2015

по относительному критерию и структурному (комбинированный критерий 1), по относительному и суточной калорийности рациона менее 2100 ккал (комбинированный критерий 2). Доказано, что использование в качестве критериев только удельного веса расходов на питание или энергетической ценности суточного рациона имеет определенные ограничения и не отображает реальной картины бедности населения по потреблению. Соответствие одному, отдельно взятому критерию не всегда свидетельствует о бедности, а может быть результатом потребительского выбора. Вместе с тем, использование комбинированных критериев позволит выделять население, которое не по собственной воле, а из-за недостатка средств не может обеспечить потребление на характерном для украинского общества уровне.

Ключевые слова: бедность, критерии бедности, потребление, общество потребления, модель потребительского поведения, бедность по потреблению.

S.V. Polyakova

PhD Economics, Leading Researcher Ptukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine
01032, Kyiv-32, T. Shevchenko Blvd., 60
E-mail: polyakova_@ukr.net

T.V. Novosilska

chief Economist Ptukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine
01032, Kyiv-32, T. Shevchenko Blvd., 60
E-mail: tyskanovo@gmail.com

POPULATION CONSUMPTION POVERTY: NEW MEASURING

The new methodological approaches as to the study of poverty of population according to consumption are presented in the article. The category of needy is proposed to include the population that is at the same time poorer according to relative and structural criteria (combined criterium 1), according to relative and daily calorie dite less than 2100 kcal (combined criterium 2). It is proved, that using only part of expenditures for food and energy value diet as criteria have certain warnings and do not reflect the real picture of poverty of population according to consumption. Corresponds to one, separately taken criterion does not always mean poverty, but can be a result of consumer choice. Instead, using combined criteria gives opportunity to isolate the population, that not on their own will, but due to lack of many can't afford consumption on the level specific for Ukrainian society.

Key words: poverty, poverty criteria, consumption, consumer society, spending behavior, consumption poverty.

Постановка проблеми. Наростання кризових явищ в економіці країни неминуче позначиться на споживчих можливостях населення. За умови відсутності у переважної більшості населення заощаджень важливо розуміти, який «запас споживання» має населення для того, щоб його знижувати, які є «перекоси» у споживанні вже нині, яка частина населення є бідною за споживанням, тобто не може задовольняти своїх найнеобхідніших потреб. Для вимірювання рівня бідності за споживанням в Україні нині використовуються два критерії: частка витрат на харчування у структурі загальних сукупних витрат і добова калорійність харчового раціону. Проте останні дослідження щодо змін у споживчих характеристиках домогосподарств засвідчують, що відповідність цим критеріям не завжди означає бідність домогосподарства, а може бути результатом споживчого вибору. Тому виникла необхідність у розробці нових методичних підходів для виокремлення сукупності домогосподарств, бідних за споживчими характеристиками.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням бідності з точки зору споживчих можливостей населення присвячено низку праць вітчизняних та зарубіжних науковців. Найбільш комплексними є роботи Лібанової Е.М. (Libanova E.) [1], Че-

ренько Л.М. (Cherenko L.) [2, 3], у яких розкрито теоретико-методологічні підходи до вивчення проблем бідності, в тому числі і в контексті можливості забезпечення достатнього рівня споживання, висвітлюється сутність бідності як соціально-економічного явища, визначені фактори формування та прояви бідності. Процеси формування рівня споживання продуктів харчування населенням України проаналізовані у роботах Герасименко С.С. (Gerasimenko S.) [4]; структуру доходів і витрат домогосподарств досліджують Л. Шангіна (Shanghina L.) та В. Юрчишин (Yurchushun V.) [5]. Проблеми безпеки харчування та моніторингу якості життя населення вивчають В.Л. Корецький (Koretsky V.), Н.М. Орлова (Orlova N.) [6]; взаємозв'язок харчування та стану здоров'я населення досліджує Грузєва О.В. (Gruzieva O.), Іншакова Г.В. (Inshakova G.), Яковенко В.Г. (Yakovenko V.) [7]. Праці Гнибіденка І.Ф. (Hnybidenko I.) присвячені проблемам бідності та соціального захисту сільського населення [8].

Метою статті є удосконалення методичних підходів до дослідження проблем бідності з точки зору споживчих можливостей населення, визначення профілів бідності за споживанням.

Виклад основного матеріалу. Кожному суспільству на певному етапі розвитку притаманні характеристики, ознаки, риси, за якими воно може бути віднесене до визначеного типу. Українське суспільство за переважною більшістю ознак належить до суспільства споживання, у якому ключове місце належить індивідуальному споживанню, опосередкованому ринком. Найбільш важливими ознаками теоретичної моделі суспільства споживання економісти вважають такі:

- до активного споживання залучена абсолютна більшість населення із різним рівнем матеріального добробуту; товари та послуги, здатні задовольнити одні і ті ж потреби, представлені у всіх цінових сегментах ринку, однією із головних свобод стає свобода споживчого вибору;
- формується та набуває все більшого поширення новий тип особистості із високим ступенем схильності до споживання як способу вираження власної ідентичності; потреби у товарах задовольняються лише на короткий час: термін морального старіння речей в уяві нового споживача є істотно коротшим від періоду фізичної зношеності;
- визначальним фактором споживчого попиту стають не тільки і не стільки характеристики товару, як бренди, торгівельні марки, пакування; споживачі часто надають перевагу ідентичним за якостями, проте істотно дорожчим товарам відомих брендів та фірм, доплачуючи, власне кажучи, за неіснуючі властивості товарів;
- у політиці фірм-виробників та постачальників товарів превалює маркетингова складова, зростає роль дизайну на всіх етапах виробництва та просування товару; основне завдання – переконати потенційного споживача у необхідності здійснення покупки саме тут і негайно;
- для постійної підтримки споживчого попиту розвивається система споживчого кредитування, яка в подальшому перетворюється на форму соціального контролю над споживачами;
- соціальні комунікації переходять із реального простору та часу у віртуальний, особливо серед молодших поколінь, як наслідок, спілкування стає платним (необхідно, як мінімум, мати комп'ютер, ноутбук чи телефон та Інтернет);
- культурний простір переміщується у торгівельні центри, кафе, бари, ресторани, а можливість їх постійного відвідування визначає належність особи до певної соціальної страти;

- освіта (передовсім вища) переходить у розряд ринкових послуг, заклади пропонують навчання не за спеціальностями, на які є попит на ринку праці, а за тими, що користуються попитом серед споживачів; при цьому уявлення значної частини споживачів про затребуваність тих чи інших професій «відстають» від фактичної потреби ринку на кілька років;
- медицина перетворюється на одну із найприбутковіших галузей економіки, головний її рушій – реклама медичних товарів та послуг – за своїми обсягами виходить на перші позиції на телебаченні, в Інтернеті та на вулицях міст.

Окрім наведених, виділяють ознаки суспільства споживання, що стосуються політичної, освітньої, медичної, екологічної та інших сфер, проте вказані тут є основними. Українське суспільство має усі ключові характеристики теоретичної моделі, але деякі атрибути перебувають на початковій стадії розвитку, найбільш проблематична частина населення внаслідок обмеженості фінансових ресурсів має доступ лише до так званого «вторинного суспільства споживання», де функціонує ринок товарів, що були у вжитку, та фальсифікованих.

Можливості задовольняти потреби у товарах та послугах залежать від низки чинників, основним з яких виступають, без сумніву, доходи. За класичним сценарієм, першочергово населення спрямовує кошти на придбання продовольчих товарів, оплату житлово-комунальних послуг, купівлю одягу та взуття, тобто на задоволення первинних потреб. Зрозуміло, що величина кожного виду витрат залежатиме від рівня матеріальних статків домогосподарства, адже товари, здатні задовольнити одну і ту ж потребу, можуть бути придбані у різному ціновому діапазоні.

У будь-якому суспільстві, в тому числі і в українському, є частина населення, можливості якого не відповідають досягнутому (середньому) рівню задоволення потреб. Для оцінки рівня бідності населення за споживанням в Україні застосовується два основних критерії: за першим бідним вважається населення, яке витрачає на харчування понад 60 % сукупних витрат (структурний критерій); за другим – населення, енергетична цінність добового раціону у якого є нижчою від 2100 ккал. Рівні та динаміка бідності за цими критеріями доволі істотно відрізняються від показників за відносним критерієм¹. Так, якщо за останні 12 років за відносним критерієм бідною в Україні була чверть населення з відхиленням в ту чи іншу сторону в межах 1–3 в. п., то за структурним критерієм рівень бідності знизився майже вдвічі (з 61,4 % у 2002 р. до 36,4 % у 2013 р., рис. 1).

Натомість рівень бідності, розрахований на основі показника енергетичної цінності харчового раціону, у 2011 році стрімко зріс і фактично повернувся до показників початку 2000-х рр. Попри специфічну українську культуру споживання із традиційно високою калорійністю та звичкою заощаджувати на харчуванні в останню чергу, населення все ж таки змушене скорочувати і цю статтю витрат при зниженні добробуту. Таке різке зростання стало наслідком важкої соціально-економічної ситуації в країні протягом кількох попередніх років (як відомо, економічні проблеми відображаються на рівні життя населення не одразу, а з певним часовим лагом).

Традиційно вищі рівні бідності в Україні характерні для сімей з дітьми, серед яких у 2013 р. було 32 % бідних за відносним критерієм (серед сімей без дітей – лише 15,7 %). У кожному четвертому домогосподарстві з дітьми енергетична цінність добового раціону не перевищувала 2100 ккал на особу, натомість серед домогосподарств без дітей таких 6,5 %. За структурним критерієм рівні бідності відрізняються лише на 2,3 в. п.:

¹ За відносним критерієм бідним вважається населення, чий витрати є нижчими від 75 % медіанного рівня сукупних еквівалентних витрат.

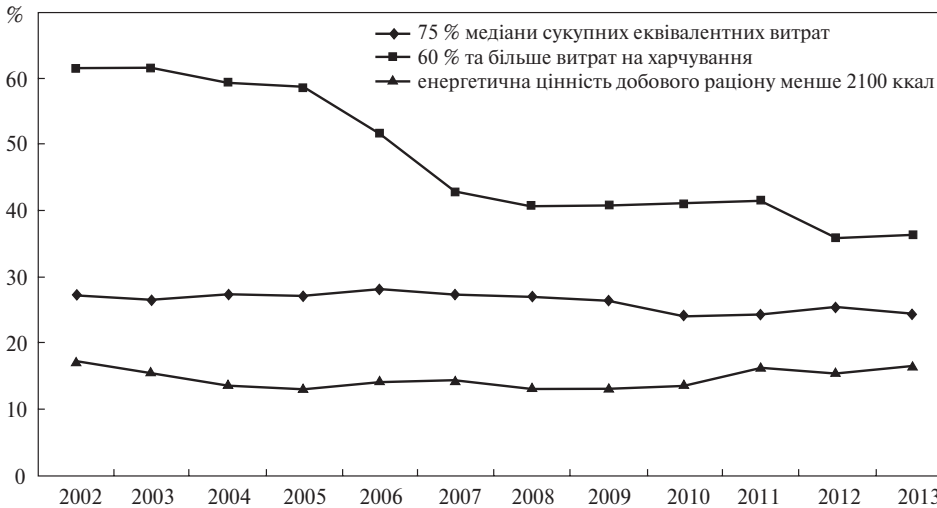

Рис. 1. Динаміка показників бідності населення за різними критеріями, 2002–2013 рр.

Джерело: розраховано за даними обстеження умов життя домогосподарств, яке проводить Державна служба статистики України з 1999 року.

бідних більше серед домогосподарств без дітей. Однак у грошовому виразі їхні витрати на харчування перевищують показник сімей з дітьми на 40 % (912 грн проти 646 грн). У цілому витрати на харчування сімей без дітей сягають майже 1000 грн на особу, з дітьми – максимально 697 грн, хоча потреби у різноманітних продуктах для росту і розвитку дітей є істотно вищими.

Застосування показників споживання у якості критеріїв бідності має певні застереження. По-перше, наявна інформаційна база обстеження умов життя домогосподарств не дає змоги розмежувати всі наявні у домогосподарства продукти (частина з них може утворювати запаси, зіпсуватись, може бути передана родичам, знайомим тощо) та безпосередньо вжиті в їжу, тому показники харчування можуть бути завищені. По-друге, якщо базуватись на калорійності раціону, то нижчі за середні або нормативні значення можуть свідчити як про недостатність коштів, так і про особливу культуру харчування, що набуває все більшого поширення у нашому суспільстві.

За останні роки істотно зросла частка населення, яке надає перевагу знежиреним або низькокалорійним продуктам тваринного походження, або взагалі вегетаріанству як системі харчування, а рослинна їжа містить менше калорій і жирів. Так, видається малоймовірним, що 9 % населення 7–9 децильних груп (рис. 2) не спроможні фінансово забезпечити собі харчування на рівні 2100 ккал і більше, низька енергетична цінність добового раціону швидше є результатом споживчого вибору.

Чверть населення 7–9 децильних груп витрачає на харчування понад 60 % сукупних витрат, а отже, є бідною за структурним критерієм. Навіть у найбагатшій 10 групі до бідних належать 16,7 % населення. Виходячи з цього, можна стверджувати, що до сукупностей бідних за критеріями споживання потрапляє частина населення, яке фактично таким не є. Видається, що бідним за споживанням без додаткових застережень можна вважати населення, яке одночасно відповідає двом критеріям:

1. Є бідним за відносним та структурним критеріями (комбінований критерій 1);

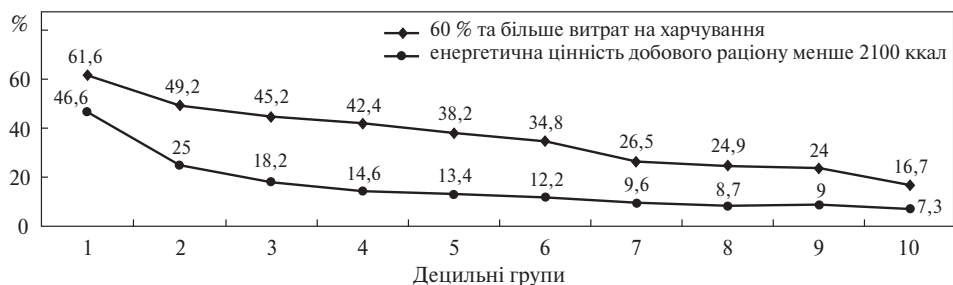

Рис. 2. Рівні бідності за критеріями споживання, за децильними групами, 2013 р.

Джерело: розраховано за даними обстеження умов життя домогосподарств, яке проводить Державна служба статистики України з 1999 року.

2. Є бідним за відносним критерієм та із добовою калорійністю раціону менше 2100 ккал на добу (комбінований критерій 2).

Таким чином, до бідних потраплять ті, хто не з власної волі, а через нестачу коштів позбавлений можливості забезпечити споживання на рівні, характерному для українського суспільства в даний час. За даними 2013 року, до бідних одночасно за відносним та структурним критерієм належало 13,2 % населення; мало нижчі від 75 % медіани доходи, недостатні для забезпечення енергетичної цінності добового раціону не менше 2100 ккал – 8,1 % населення. Переважна більшість бідних – сім'ї з дітьми: за першим критерієм вони формують сукупність бідних на 67,6 %, за другим – на 85,8 %.

У щоденному раціоні бідного населення не вистачає фактично усіх груп продуктів, за виключенням хліба та олії, маргарину, інших жирів, серед сукупності бідних за критерієм 1. Різниця між фактичним та нормативним споживанням є більш разючою серед бідних за 2 критерієм: плодів, ягід, горіхів споживається менше від норми у 3,8 рази, овочів, баштанних, м'яса, молока – у 3 рази, риби – у 2,2 рази, яєць – в 1,8 рази (рис. 3).

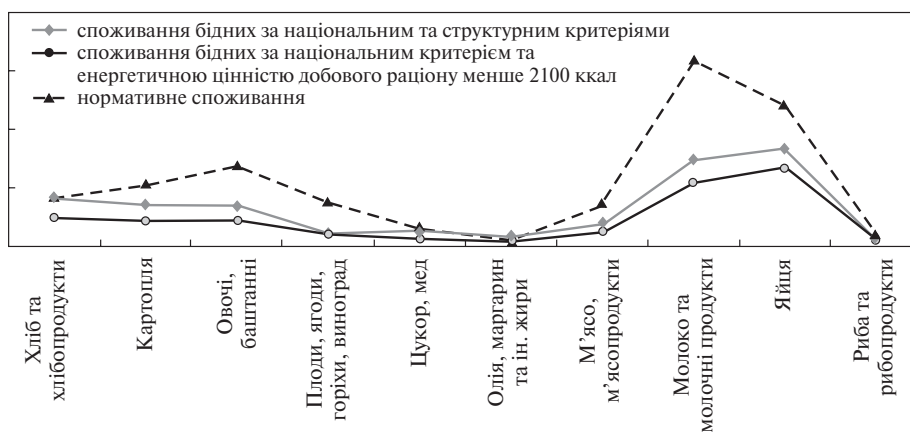

Рис. 3. Споживання продуктів харчування по основних групах залежно від критерію бідності, 2013 р.; кг на особу на місяць

Джерело: розраховано за даними обстеження умов життя домогосподарств, яке проводить Державна служба статистики України з 1999 року.

Недостатнє споживання основних продуктів харчування негативно позначається на стані здоров'я населення, передовсім, дитячого. Останніми роками негативні тенденції у стані здоров'я дітей всіх вікових груп поглиблюються: зростає як загальна захворюваність, так і частка дітей з хронічними патологіями. Навантаження, яких зазнають діти у школі, стреси, неправильний режим харчування, підпорядкований режиму навчання та позашкільних занять, а особливо – незбалансованість харчування та низька якість продуктів, призводять до зниження резистентності та адаптаційно-компенсаторних резервів і зростання захворюваності школярів за рахунок аліментарно-залежної патології [9].

Бідні домогосподарства, які не мають змоги повною мірою забезпечити навіть харчування, мають украй обмежені можливості для придбання непродовольчих товарів та послуг. Якщо в середньому по країні на різного роду товари та послуги (в тому числі – і житлово-комунальні) витрачали 511,89 грн, то бідні за відносним та структурним критеріями – лише 183,14 грн, за відносним та енергетичною цінністю раціону – 261 грн (таблиця).

Найбільш вагомими є витрати на оплату житлово-комунальних послуг та товарів; на придбання готового одягу та взуття бідні за критерієм 1 сім'ї витрачали в середньому 38 грн, за критерієм 2 – 50 грн на місяць, тобто 456 грн та 600 грн на рік. Враховуючи середні ціни на одяг та взуття, можна стверджувати, що в переважній більшості населення купує товари низької якості. До того ж, лише незначна частина непродовольчих товарів, які представлені на вітчизняному ринку навіть у середньому ціновому сегменті, мають відповідні сертифікати якості та інші документи, що підтверджують безпечність їх використання. Особливе занепокоєння викликає те, що витрати на одяг та взуття по домогосподарствах з дітьми є меншими, ніж по домогосподарствах без дітей, адже потреби в оновленні предметів гардеробу є істотно вищими.

Нестачу коштів на придбання непродовольчих товарів та послуг бідне населення намагається компенсувати кредитними ресурсами: фінансові установи практикують видачу кредитів лише за наявності паспорта та ідентифікаційного коду, без довідки про доходи. За даними НБУ, за 11 місяців 2013 року загальний обсяг кредитів, виданих банками населенню, склав 192,7 мільярда гривень [10]. При цьому лівова частка виданих кредитів (70 %) припадає на споживче беззаставне кредитування, і лише 27% – на іпотечне. Отже, більшість кредитних коштів спрямовуються на задоволення поточних потреб, не купується те, що може принести вигоди в майбутньому або забезпечити повернення кредиту. З врахуванням того, що середні реальні річні ставки по споживчих кредитах сягають 60 %, населенню з низькими доходами повертати їх доволі важко. Незважаючи на це, навіть бідні родини, особливо з дітьми, не відмовляються від купівлі у кредит високовартісних товарів (телефонів, планшетів, ноутбуків, телевізорів, відеокамер тощо), потрапляючи при цьому у серйозну боргову залежність.

Модель споживчої поведінки – купувати нові товари «тут і негайно» почала превалювати у нашому суспільстві порівняно недавно – останні два десятиліття. Вже на початку 2000-х років кредитування у банку або позичання грошей у кредитній спілці стало звичною справою для населення, причому кількість кредитів та їх загальна сума не сприймалися як потенційна загроза подальшому благополуччю: частина населення брала кредитів стільки і на таку суму, які банки погоджувались видавати. Населення перейшло від накопичення та споживання за рахунок витрачання накопичених ресурсів до «життя в кредит». За даними НБУ, станом на 1 липня 2014 р. заборгованість

Грошові витрати на непродовольчі товари та послуги, 2013 р.; грн на місяць на особу

Статті витрат	Бідні за відносним та структурним критеріями	Бідні за відносним критерієм та енергетичною цінністю добового раціону менше 2100 ккал	В середньому по країні
Витрати на непродовольчі товари та послуги, в тому числі:	183,14	260,99	511,89
Одяг та взуття	38,38	49,64	87,44
Житлово-комунальні товари та послуги	66,17	82,30	126,76
Побут та утримання житла в належному стані, в т. ч. техніку	12,02	21,66	65,43
Охорону здоров'я	14,86	18,88	46,91
Особистий та громадський транспорт	8,62	21,55	61,08
Відпочинок та дозвілля	2,77	6,03	18,17
Освіту	3,67	9,95	17,69
Інші витрати на послуги та непродовольчі товари	36,65	50,98	88,42

Джерело: розраховано за даними обстеження умов життя домогосподарств, яке проводить Державна служба статистики України з 1999 року.

населення перед кредитними корпораціями становить 205154 млн грн, а номінальні доходи населення за другий квартал 2014 р. – 385347 млн грн [11]. Тобто, на кожну 1000 грн доходів населення припадає 530 грн кредитних ресурсів, запас «фінансової стійкості» домашніх господарств є надто низьким, подальше його зниження несе у собі загрози розширення масштабів бідності. Можна стверджувати, що «запас споживання» населення, насамперед бідного за одним із комбінованих критеріїв, вичерпано.

Висновки. Важливим чинником, що визначає можливості домогосподарств задовольняти потреби у товарах та послугах, є доходи. Саме обмеженість у доходах змушує населення відмовлятися від придбання непродовольчих товарів та послуг на користь продуктів харчування. Поряд з цим, вагомим чинником є модель споживчої поведінки, яка склалась у суспільстві. Протягом кількох останніх десятиліть в українському суспільстві набула поширення нова культура споживання: свідоме обмеження споживання окремих продуктів (м'яса, риби, молока, яєць тощо) та переважання у харчовому раціоні низькокалорійних продуктів. Проте є частина населення, яке споживає менше, ніж у середньому у суспільстві, не через власні уподобання, а через нестачу коштів. З метою виокремлення саме цієї категорії та для оцінки масштабів бідності за ознакою недостатності споживання у статті запропоновано нові методичні підходи із використанням двох додаткових показників: рівень бідності за відносним та структурним критеріями (комбінований критерій 1); рівень бідності за відносним критерієм та із добовою калорійністю раціону менше 2100 ккал на добу (комбінований критерій 2).

Застосування удосконаленої методики дасть змогу більш точно та коректно виокремлювати сукупності домогосподарств, бідних за споживчими можливостями.

Методика може бути використана для поглибленого дослідження проблем бідності як усього населення, так і окремих категорій, типів домогосподарств, для характеристики особливостей споживання міського та сільського населення тощо. У подальшому запропоновані підходи можуть бути розширені за рахунок застосування нових показників та їх комбінацій в залежності від потреб дослідження, а також змін у споживчій поведінці населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лібанова Е.М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу : монографія / Е.М. Лібанова. – К.: КНЕУ, 2008. – 330 с.
2. Черенько Л.М. Проблеми бідності в Україні: методи визначення та напрями подолання : дис. канд. екон. наук : 08.09.01 / Черенько Людмила Миколаївна. – К., 1999. – 205 с.
3. Рівень життя населення України / НАН України, Ін-т демографії та соц. дослідж.; Держкомстат України; за ред. Л.М.Черенько. – К. : Консультант, 2006. – 428 с.
4. Герасименко С.С. Статистична характеристика споживання продуктів харчування населенням України / С.С. Герасименко, В.С. Герасименко // Статистика України. – 2013. – № 2. – С. 28–33.
5. Шангіна Л., Юрчишин В. Структура доходів і витрат домогосподарств «не відчула» кризи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uceps.org/upload/yurchyshyn_shanhina_ohliad_XII-2009.pdf – Назва з екрана.
6. Корецький В.Л., Орлова Н.М. До проблеми безпеки харчування та моніторингу якості життя населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.medved.kiev.ua/arh_nutr/art_2006/n06_1_7.htm – Назва з екрана.
7. Грузєва О.В., Іншакова Г.В., Яковенко В.Г. Вплив харчових чинників на здоров'я населення // Матеріали IV з'їзду фахівців з соціальної медицини та організації охорони здоров'я. – 2008. – №1–2. – С. 60–62.
8. Соціальний захист населення України : [монографія] / [авт. кол.: І.Ф. Гнибіденко, М.В. Кравченко, О.Ф. Новікова та ін.]; за ред. А.М. Вакуленка, М.К. Орлатого. – К. : НАДУ, 2009. – 184 с.
9. Шадрін О.Г. Проблема дефіциту молока у харчуванні наших дітей існує [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ilovemilk.info/interviews/problema-defitsytu-moloka-u-harchuvanni-nashyh-ditey-isnuye--6.html> – Назва з екрана.
10. Огляд ринку кредитування фізичних осіб за 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ua.prostobank.ua/spozhivchi_kreditu/statti/oglyad_rinku_kredituvannya_fizichnih_osib_za_2013_rik – Назва з екрана.
11. Національний банк України. Статистичний бюлетень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897 – Назва з екрана.

REFERENCES

1. Libanova, E.M. (2008). *Bidnist' naseleynnya Ukrayiny: metodolohiya, metodyka ta praktyka analizu [Poverty of the People in Ukraine: methodology, methods and analysis practise]*. Kyiv, KNEU [in Ukrainian].
2. Cheren'ko, L.M. (1999). Problemy bidnosti v Ukrayini: metody vyznachennya ta napryamy podolannya [The problems of poverty in Ukraine: methods of determination and overcoming directions]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Cheren'ko, L.M. (Ed.). (2006). *Riven' zhyttya naseleynnya Ukrayiny [The level life of the population of Ukraine]*. Kyiv, Konsul'tant [in Ukrainian].
4. Herasymenko, S. S. (2013). Statystychna kharakterystyka spozhyvannya produktiv kharchuvannya naseleynnyam Ukrayiny [Statistical characteristics of food consumption population of Ukraine]. *Statystyka Ukrayiny – Statistic of Ukraine* 2, 28-33 [in Ukrainian].
5. Shanhina, L., Yurchyshyn, V. Struktura dokhodiv i vytrat domohospodarstv «ne vidchula» kryzy [Structure of income and expenditure «did not feel» of the crisis]. Retrieved from: http://www.uceps.org/upload/yurchyshyn_shanhina_ohliad_XII-2009.pdf [in Ukrainian].

6. Korets'kyi, V.L., Orlova, N.M. Do problemy bezpeky kharchuvannya ta monitorynhu yakosti zhyttya naselennya Ukrainy [To the problem of food security and monitoring quality of life Ukraine]. Retrieved from: http://www.medved.kiev.ua/arh_nutr/art_2006/n06_1_7.htm [in Ukrainian].
7. Hruzyeva, O.V., Inshakova, H.V., Yakovenko, V.H. Vplyv kharchovykh chynnykiv na zdorov'ya naselennya (2008) [The influence of dietary factors on health]. *Materialy IV z'yizdu fakhivtsiv z sotsial'noyi medytsyny ta orhanizatsiyi okhorony zdorov'ya – Materials IV Congress of specialists in social medicine and health care organization, Vol. 1-2*, 60-62 [in Ukrainian].
8. Hnybidenko, I.F., Kravchenko, M.V., Novikova, O.F. (2009). *Sotsial'nyy zakhyst naselennya Ukrainy: [Social protection of Ukraine]*. Kyiv, NADU [in Ukrainian].
9. Shadrin, O.H. Problema defitsytu moloka u kharchuvanni nashykh ditey isnuye [The problem of shortage of milk in the diet of our children are]. Retrieved from: <http://www.ilovemilk.info/interviews/problema-defitsytu-moloka-u-harchuvanni-nashyh-ditey-isnuye--6.html> [in Ukrainian].
10. Ohlyad rynku kredyтування fizychnykh osib za 2013 rik [Market Overview lending to individuals for 2013]. Retrieved from: http://ua.prostobank.ua/spozhivchi_krediti/statti/oglyad_rinku_kredyтування_fizichnih_osib_za_2013_rik [in Ukrainian].
11. Natsional'nyy bank Ukrainy. Statystychnyy byuletен' [National Bank of Ukraine. Statistical byuletенm of food security and monitoring quality of life Ukraine]. Retrieved from: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу 30.12.2014.